

Савчук О. О.,
курсант факультету забезпечення
державної безпеки
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Кувакін С. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Національне законодавство визначає оборону України як систему політичних, економічних, військових, соціальних, правових та інших заходів, спрямованих на захист незалежності, суверенітету та територіальної цілісності. До цих заходів залучаються Збройні Сили України (ЗСУ), органи державного апарату та місцевого самоврядування [1]. Сама Територіальна оборона України визначена як система загальнодержавних, військових, політичних та економічних заходів, до якої залучаються органи місцевого самоврядування [2].

Питання ТрО було законодавчо прийняте в Україні у грудні 1991 р. [3]. Проте, хоча ТрО як явище виникла не в ХХІ столітті, а її основи закладені ще в часи козацької доби (Військо Запорізьке), офіційне становлення пройшло наступні етапи:

Початковий період (1991–2000 рр.). Історично першим актом став Закон України «Про оборону України». Перша редакція містила статтю 17, яка визначала ТрО як механізм прикриття кордону, оборони важливих об'єктів та боротьби з диверсійними групами, а також можливість її функціонування у мирний час.

Унормування поняття (2000–2013 рр.). Редакцією Закону «Про оборону України» від 17 листопада 2000 року було вперше розкрито зміст поняття «територіальна оборона» як системи загальнодержавних воєнних та спеціальних заходів та виокремлено 7 груп завдань. Згодом, у 2013 році, із переліку завдань було виключено евакуаційні заходи, а керівництво перейшло до Головнокомандувача ЗСУ. До цього періоду було сформовано нормативну основу, але питання структури та реалізації залишалося невирішеним.

Період практичного становлення (2014–2021 рр.). Початок російської агресії у 2014 році викликав створення 32 батальйонів територіальної оборони в

кожній області, які діяли у складі Сухопутних військ. В умовах АТО ці батальйони підпорядкувалися керівництву операції, а з кінця 2014 року більшість із них була реорганізована у чотири мотопіхотні бригади ЗСУ. У цей період відбулася зміна структури: було створено стрілецькі батальйони, загони та роти охорони при військових комісаріатах [4, с.261-262].

Сучасний етап (з 2022 р. — по теперішній час). Запровадження воєнного стану у 2022 році стало переломним моментом. Прийнятий Закон України «Про основи національного спротиву» [5] став першим комплексним актом, який визначив ТрО як самостійний вид військ ЗСУ та складову національного спротиву.

Закон «Про основи національного спротиву» (2022 р.) унормував організаційну структуру ТрО, яка базується на військово-адміністративному поділі України та включає: 25 бригад територіальної оборони (в областях та м. Києві), 23 стрілецькі батальйони та 547 рот охорони. Безпосереднє керівництво здійснюється Головнокомандувачем ЗСУ через Командування територіальної оборони України, створене у складі Командування Сухопутних військ [5].

Територіальна оборона формується із трьох компонентів:

1. військова складова (військові частини Сил ТрО ЗСУ);
2. цивільна складова (державні органи, органи місцевого самоврядування);
3. військово-цивільна складова (штаби зон/районів ТрО та добровольчі формування територіальних громад) [6];

Формування в мирний час здійснюється за рахунок військовослужбовців за контрактом, а в особливий період — також за рахунок територіального резерву.

Основними завданнями ТрО, згідно з новим законодавством, є:

1. участь у посиленні охорони та захисті державного кордону;
2. участь у захисті населення, територій та майна від надзвичайних ситуацій;
3. охорона та оборона важливих об'єктів і комунікацій (критичної інфраструктури);
4. забезпечення умов для безпечного функціонування органів державної влади та військового управління;
5. боротьба з диверсійно-розвідувальними силами, іншими збройними формуваннями агресора;
6. участь у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану;
7. участь в інформаційних заходах (протидія інформаційним операціям агресора) [7].

Організація ТрО як складової національної безпеки має низку проблемних аспектів:

В умовах гібридної агресії значна частина населення, особливо у південно-східних регіонах, підтримує проросійський вектор (на що вказує зростання частки проросійських партій на місцевих виборах 2015–2020 рр. в Одеській,

Миколаївській, Херсонській та Запорізькій областях). Це вимагає ретельного підбору особового складу підрозділів ТрО [8, с.13].

Контроль Росії над проросійськими ЗМІ в Україні дає змогу проводити широкомасштабні інформаційні операції, що негативно впливає на патріотизм.

Фінансування. Обмеженість державного бюджету змушує зосереджувати значні фінансові витрати на утримання та реформування ЗСУ, що впливає на ресурси ТрО.

Деякі експерти ставлять під сумнів доцільність формування бригад ТрО. Якщо держава здатна сформувати та забезпечити близько 24 бригад, доцільніше їх інтегрувати до складу ЗСУ, розгорнувши оперативно-тактичні угруповання на загрозливих напрямках. Військові частини ТрО не мають бути більшими за батальйон, оскільки управління бригадним рівнем вимагає добре підготовлених штабів і забезпечення на рівні регулярних військ, що суперечить принципам економії ресурсів та може поступатися боєздатності регулярним частинам РФ.

Проект Закону «Про основи національного спротиву» (до його прийняття) містив положення про надання цивільним керівникам обласних адміністрацій права управління військовими підрозділами ТрО. Такий варіант є нелогічним, неефективним та не відповідає положенням воєнного мистецтва. Система управління ТрО має бути жорсткою та надійною.

В умовах гібридної агресії РФ оборону України доцільно розвивати за чотирма основними напрямками: активізація оборонної реформи та вступ до НАТО; організація активної протидії інформаційним та кібернетичним операціям; створення сучасних Збройних Сил; і, найголовніше, формування сучасної системи ТрО, інтегрованої в загальну систему оборони держави під керівництвом Генерального штабу ЗСУ.

Отже, територіальна оборона є однією з найскладніших складових оборони держави, що має історичне коріння в Україні, але її ефективне законодавче та організаційне становлення відбулося лише після початку російської агресії у 2014 році та особливо після ухвалення Закону «Про основи національного спротиву» у 2022 році.

Для підвищення ефективності системи критично важливо усунути політичний вплив на військове управління, забезпечити ретельний кадровий відбір для нівелювання проросійських впливів та сфокусуватись на завданнях антидиверсійної, охоронної та логістичної підтримки регулярних військ, а не на прямому веденні загальновійськових бойових дій бригадного рівня.

Список використаних джерел:

1. Нечхаєв С. Оборона України. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-74634> (дата звернення: 19.10.2025).
2. Територіальна оборона. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Територіальна_оборона (дата звернення: 19.10.2025).

3. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-ХІІ : станом на 9 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 20.10.2025).

4. Історія та сучасний стан територіальної оборони України. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 259–265. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2022/3_2022.pdf#page=259 (дата звернення: 19.10.2025).

5. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-ІХ : станом на 16 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 19.10.2025).

6. Система національного спротиву в Україні: територіальна оборона, як один з основних елементів. Міністерство оборони України. URL: <https://mod.gov.ua/news/sistema-nacziionalnogo-sprotivu-v-ukrayini-teritorialna-oborona-yak-odin-z-osnovnih-elementiv> (дата звернення: 19.10.2025).

7. Що потрібно знати про територіальну оборону. Ізмаїльська районна державна адміністрація – Офіційний веб-сайт. URL: <https://izmail-rda.od.gov.ua/shho-potribno-znaty-pro-terytorialnu-oboronu/> (дата звернення: 19.10.2025).

8. Фролов В., Семененко В. Організація територіальної оборони України в умовах гібридної війни з Росією. *Актуальні питання національної безпеки України*. №3. С.8-16. URL:<https://doi.org/10.33099/2618-1614-2019-8-3-3-9>